

ПЛУТАРХ

ТИБЕРИЙ ГРАКХ*

1. След тази история на второ място ще разкажа и предложа за сравнение изпълнения с не по-малко премеждия живот на римските братя Тиберий и Гай Гракхи. Те били синове на Тиберий Гракх, който се ползувал с изключително добро име повече за своята гражданска доблест, отколкото за цензорството, за двойното консулство и за двата си триумфа. Затова го сметнали Достоен да вземе за жена след смъртта на Сципион, победителя на Ханибал, неговата дъщеря Корнелия. Те не само не били настроени приятелски един към друг, но дори враждували.

Казват, Тиберий веднъж хванал в леглото си две змии - мъжка и женска. Гадателите разтълкували знамението и наредили да не ги убива, нито да ги пуска двете заедно; трябвало едната да убие, другата да пусне. Ако убие мъжката, това на него щяло да донесе смърт, ако пък женската — на Корнелия. Тиберий обичал съпругата си, а освен това решил, че като по-възрастен е редно той да умре (тя била млада). Затова убил мъжката, женската пуснал. Скоро след това починал.

Оставил 12 деца, родени от Корнелия. Тя така разумно, човеколюбиво и пожертвователно се заела с къщата и децата, че не излязло грешно, дето Тиберий предпочел своята пред нейната смърт. Отклонила и предложението на цар Птолемея, който ѝ предложил брак и корона. Като вдовица загубила повечето си деца, останала ѝ една дъщеря, която се омъжила за Сципион Млади, и двама сина, Тиберий и Гай, чийто живот описвам тук. Тя ги отгледала с такава любов и усърдие, че те, най-благородните римляни според единодушното мнение на всички, изглежда, дължали своите нравствени качества по-скоро на възпитанието, отколкото на своята природа.

2. Както в скулптурните и живописните образи на Диоскурите заедно с приликата откриваме и известна разлика, каквато има например между външния вид на бореца и бегача, така въпреки приликата на двамата в храбростта, въздържаността, в обичта към свободата, в красноречието и великодушието, откриваме и дълбока разлика, проявила се в техните лични и обществени дела. Смятам, че не е лошо да кажа предварително нещо за нея.

Най-напред по израз на лицето, поглед и жестове Тиберий бил спокоен и сдържан, докато Гай — напротив — нервен и подвижен. На трибуната Тиберий говорел не-подвижно, с достойна осанка. Гай пръв в Рим почнал да се разхожда по трибуната, докато държал реч, и свалял тогата от раменете си като атинянина Клеон, първия оратор, който по време на реч вдигал дреха и се удрял по бедрото. Словото на Гай било пламенно и подстрекателно, на Тиберий — по-приятно за слушане и възбуждащо състрадание, а фразата му — чиста, точна и изработена докато фразата на Гай

---

* Превод от старогръцки: Богдан Богданов, в: Плутарх. Успоредни животописи. С.: Народна култура (Библиотека Хермес), 1981, с. 177-192. (Първо издание в: Плутарх. Избрани животописи, С., 1969.)

убеждавала с блясъка си. Различавали се също в своето всекидневие и на масата. Тиберий бил сдържан и скромен. Гай, иначе също благоразумен и строг, за разлика от брат си, страдал от младежка суетност. Друз например го укорява, дето купил сребърни трикраки масички, като заплатил по 1200 драхми за фунт. Както на трибуната, така и по характер единият бил кротък и умерен, другият — остър и гневлив. Дори често, без да иска, Гай се разстрастявал по време на реч, гласът му ставал писклив, почвал да ругае и обърквал думите. Предпазно средство против това станал неговият умен роб Лициний. Той заставал зад него със специален инструмент, използван в обучението по пеене за даване на тон и щом като усетел, че започва да вика и има опасност изпадне в гняв и да се обърка, издавал успокояващ тон с помощта на който Гай веднага оправял гласа си, душевното му напрежение спадало и той се овладявал.

3. Такива били разликите между тях. Но напълно си приличали в твърдата непримиримост спрямо враговете в справедливостта спрямо подчинените, в изрядността си като държавни мъже и във въздържаността от удоволствия.

Тиберий бил девет години по-възрастен. Тази разлика станала причина Гай известно време да не може да участва в политически живот и това се отразило зле на делата им. Не успели да съединят в едно силата и ума на зрялата възраст, та заедно да станат още по-силни и по-неуязвими. Затова ще говоря поотделно за всеки, най-напред за по-възрастния.

4. Тиберий се прочул още юноша и заслужил авгурската жреческа длъжност по-скоро с личните си качества, отколкото с благородното си потекло. За това свидетелствува постъпката на Апий Клавдий, бивш консул и цензор, принцепс на сената, който надминавал по ум всички свои съвременници. На едно угощение на жреците той повикал Тиберий и любезно му предложил да стане съпруг на дъщеря му. Той с радост приел и тъй бил уговорен годежът. А Апий на влизане у дома си още от вратата викнал с пълно гърло на жена си: “Антистия, намерих мъж на нашата Клавдия.” Тя се изумила и рекла: “Кой те кара да бързаш толкова? Или си я годил за Тиберий. Гракх?”

Известно ми е, че някои автори отнасят този случай за башата на Гракхите Тиберий и Сципион Африкански. Но повечето са моето мнение, както и Полибий, според когото след смъртта на Сципион Африкански, понеже той оставил Корнелия неомъжена, роднините избрали измежду всичките кандидати Тиберий.

Младият Тиберий воювал в Африка заедно с втория Сципион, който водел сестра му. Той спял в една палатка с пълководеца и скоро се убедил в качествата на неговия характер, достоен за подражание и бъдещ благородна ревност за храбри дела. Под негово влияние скоро станал пръв сред младите по дисциплинираност и мъжество. Пръв се качил на неприятелските стени, както пише Фаний, добавяйки, че бил заедно с него и споделил подвига. Докато служел във войската, отнасяли се към него с изключителна обич и мъчно им било, като ги напуснал.

5. Избран за квестор след тоя поход, паднало му се да участвува в битката срещу нумантинците под началството на Гай Манцин — най-злополучния римски пълководец, иначе нелош човек. Именно в това толкова абсурдно нещастие блеснали не само разумът и мъжеството на Тиберий, но което е още по-удивително, той запазил уважението и почитта си към военачалника, макар че сам той в поражението се объркал дотам, че не знаел пълководец ли е, или не. Като загубил няколко големи сражения, Манцин опитал една нощ да се измъкне от лагера и да потегли. Нумантинците обаче усетили, веднага превзели лагера, нападнали бягащите и започнали да избиват когото стигали. Заградили цялата войска и я натикали в места с неудобно разположение, от които нямало начин да се измъкнат. Манцин разбрал, че е невъзможно да се спасят със сила, и пратил вестител да моли примирие. Те отвърнали, че имат доверие само в Тиберий, и поискали да прати него. Отношението им към Тиберий се дължало и на личните качества на младежа, имал силно влияние над войската, но си спомняли и за баща му Тиберий, който воювал с иберите и подчинил много от тях, но с нумантинците останал в мир и винаги се стремил Рим да не го нарушава. Тиберий отишъл, влязъл в преговори, накарал ги да отстъпят за някои неща. Други, нямало как, приел сключил мир и спасил двадесет хиляди римски граждани като не се считат робите и нестроеващите.

6. Цялото имущество, заловено в лагера, нумантинците разграбили. Между другото н едни таблички на Тиберий, писма и квесторски документи, на които той държал и затова с трима-четирима другари се върнал в града да иска да му ги върнат; войската вече доста се била отдалечила от Нуманция. Пратил да извикат нумантинските водачи с молба да му върнат табличките, защото иначе враговете му можело да използват случая за клевета, а нямало документ с който да оправдае разходите си. Нумантинците се зарадвали, че могат с нещо да му помогнат и го поканили в града. Доста се колебал, но те приближили, подали ръка и настоятелно замолили да не ги счита за врагове, а да се отнесе към тях като към приятели и да им вярва. Тиберий решил да послуша, още повече че мислел за табличките и се боял да не би да разсърди нумантинците с недоверието си. Като влязъл в града първо поднесли закуска и направили всичко, за да седне и закуси заедно с тях. После му върнали табличките и предложили да вземе каквото иска и от останалото имущество. Той взел само кадилницата, с която си служел в обществените жертвоприношения, и тръгнал, изпратен изключително любезно.

7, Върнал се в Рим. Там счели поражението страшен позор за държавата и действията на консула станали прицел на хули и обвинения. Близките и приятелите на войниците, които били голямата част от народа, се стекли при Тиберий и обвинявали за всичко консула, а Тиберий възхвалили, дето спасил толкова хора. Но тия, които най-много недоволствували от случилото се, настоявали да се постъпи според обичаите на предците. Едно време, когато пълководците сключили примирие със самнитите при унижителни условия, предали на враговете голи и тях, и всички, дето участвували и помагали при сключването на примирието — квесторите и военните трибуни, и по този начин прехвърлили върху тях цялата вина за нарушаването на сключения договор.

Именно тогава народът изразил своята пълна и искрена благодарност към Тиберий. Решението било консултът да се предаде гол и окован на нумантинците, а всички други пощадили благодарение на Тиберий. За това, изглежда, помогнал и Сципион; той имал тогава най-голяма власт в Рим. Но го обвинявали, че не направил нищо за Манцин, нито се противопоставил на развалянето на примирието, сключено от Тиберий, негов роднина и приятел. Вероятно причина да се развалят отношенията им било неговото засегнато честолюбие, тъй като приятелите на Тиберий и софистите го издигали до небесата. Но между тях никога не се стигнало до разпра или до нечестни нападки. Аз мисля, че Тиберий едва ли щеше да си навлече тия нещастия, ако Сципион Африкански поддържаше политическата му дейност. Тиерий се заел със законодателството в момента, когато той вече започвал войната с Нуманция. Ето причините:

8. Част от земята, която завземали по време на война, римляните продавали, другата оставала обществена. Нея разпределяли между бедните безимотни граждани срещу малка войска в държавната каса. Но понеже богатите можели да плащат повече и измествали бедните, приет бил закон, който не позволявал да се владее повече от 500 плетра земя. За известно време тоя закон възпря алчността и помогнал на бедните да се задържат на дадената им под наем земя и да я запазят в същия размер. По-късно обаче богатите успявали с подставени лица да станат владетели на съседните участъци, докато накрая вече открито ставали пълни господари. Лишени от земя, бедните започнали неохотно да служат във войската, занемарили и грижата за деца, така щото скоро в Италия прирастът на свободното население спаднал и се увеличили робските затвори за варвари, които работели земята на богатите, пропъдили от нея своите съграждани.

Опитал се междуременно да оправи положение Гай Лелий, другар на Сципион, но богатите силно противодействували, той се уплашил да не станат размирици и се отказал. Затова получил прозвището Sapiens - мъдър или разумен. Тази дума, изглежда, означава и едното, и другото.

Избран за народен трибун, Тиберий веднага решил да действа. Според твърдението на повечето автори подбуждали го ораторът Диофанес и философът Блосий. Диофанес бил изгнаник от Митилена, а Блосий бил от Италия, от Куме, приятел на Антипатър Тарски на времето, когато той бил в Рим. Антипатър дори го почел като му посветил едно философско съчинение. Някои обвиняват и майка му Корнелия, и тя го била подбуждала, често повтаряла с горчивина на синовете си, че римляните я наричали още тъща на Сципион, а не майка на Гракхите. Други винят и някой си Спурий Постумий, връстник на Тиберий и също толкова ревностен да се прослави в красноречието. Когато Тиберий се върнал от похода, Спурий го бил надминал по влияние и слава и това, изглежда, станало причина да се заеме с този опасен и обещаващ политически проект, за да го надмине.

Брат му Гай пише в едно свое съчинение: когато за Нуманция Тиберий минавал през Етрурия и видял пустата земя, по която земеделци и пастири били прищълци роби-варвари, тогава именно му дошъл наум за пръв път политическият проект, създал им

безброй злини. Но го подбудил и запазил честолюбието му най-вече самият народ. Призовавал го с надписи в колонадите, по стените и паметниците да се погрижи да бъде върната на бедните обществената земя.

9. Но той не съставил сам закона. Посъветвал се с най-славните и доблестни римляни по онова време — върховния жрец Муций Сцевола, тогава консул, и Апий Клавдий, негов тъст. Според мене никога не бил предлаган по-умерен и по-лек закон срещу такава несправедливост и алчност. Хората, които трябвало да бъдат подведени под съдебна отговорност за неподчинение и които не само трябвало да напуснат земята, но и да дадат обезщетение за беззаконното ѝ ползуване, тях законът карал да оставят несправедливо владяната земя срещу някаква сума и да допуснат на нея нуждаещите се от помощ граждани.

Народът приел с радост реформата, макар че била толкова умерена, забравил миналото с надежда, че за в бъдеще няма да бъде онеправдан. Но богатите алчни собственици посрещнали закона с омраза и, разгневени и амбицирани срещу законодателя, се опитали да разколебаят народа, уж Тиберий имал скритата цел с пре-разпределението на земята да отслаби държавата и да я хвърли в смутове. Но не постигнали нищо. Тиберий се борел за справедливо и красиво дело в случая. Той при-тежавал способност да защити със словото си и много по-слаба кауза. Неопровержимо било красноречието му, когато, заобиколен на трибуната от народа, говорел за едните: зверовете по земите на Италия имат дупка, имат леговище, където да се приютят; а тези, които защитават Италия и умират за нея, имат само въздух и светлина и скитат със своите жени и деца без дом и без огнище; пълководците лъжливо призовават войниците в боя да защитят светилищата и родните гробове от неприятеля;

Кой има бащино огнище, кой сред толкова римляни може за могилата на предците си; те воюват и умират за чуждото богатство и разкош; те, “господарите на света” не владеят една буца пръст.

10. Никой от противниците не посмял да се опълчи на тия думи, родено от висок полет на мисълта и искрено чувство, отправени към възбунения ентузиазирани народ. Понеже не могли да противодействуват, обърнали се Марк Октавий, един от народните трибуни, млад човек със скромен и твърд характер. Той бил близък другар Тиберий. Затова от уважение към него отначало отказа. Но богатите един подир друг молели, настоявали и той накрая се видял принуден да се изправи срещу Тиберий и да постави вето на законопроекта. Всеки трибун има право на вето и другите нищо не могат да постигнат, дори само един да се противопостави. Това ядосало Тиберий. Той се отказал от умерения закон и внесъл друг — в пълна угода на народа и много по-строг спрямо богатите. Според него те направо се лишавали от земята, която владее, в противоречие със съществуващите закони. Почти все ден Тиберий и Октавий влизали в спор от трибуната и макар схватките помежду им да били страстни и остри, не чула никаква обида и никой не си позволил да изрече в гнева си нещо неприлично и оскърбително. Както в екстаза на Бакхусовите празненства, така и в честолюбива разпри благородството и доброто възпитание удържат и са негова украса.

Когато Тиберий разбрал, че Октавий е упорит противник на закона, защото сам ползува доста обществена земя помолил го да вдигне ветото и му обещал като възмездие да му заплати със свои средства, макар да не бил в особено блестящо положение. Това не променило поведението на Октавий. Тогава издал заповед, с която забранил на всички останали длъжностни лица да изпълняват задълженията си, докато не се гласува законът. Запечатал храма на Сатурн със свой печат, та квесторите да не могат да черпят или внасят средства. За неподчинилите се претори разгласил наказание. По този начин всички от страх престанали да вършат служебните си задължения. Имущите веднага сложили траур и излезли на форума демонстрират своето нещастие и беднота, но тайно заговорничили срещу Тиберий и подготвяли убийци, така че и той, на всички било известно, носел под дрехата на пояса си разбойнически нож, т. нар. долон.

11. Настанал денят. Тиберий призовал народа да гласува. Богатите наобиколили урните и това предизвикало голяма суматоха. Хората на Тиберий можели да употребят сила, били повече. Но тъкмо започнали, бившите консули Манлий и Фулвий се изпречили пред Тиберий, хванали го за ръцете и със сълзи на очи замоли да се откаже. Той сметнал, че положението не е чак толкова лошо пък и от почит към тях попитал какво го съветват да направи. Те рекли, че е извън тяхната служба да го съветват за толкова важно нещо, да се обърне към сената. Уважил молбата им. В сената обаче доникъде не стигнало, там превес имали богатите. Тогава той предприел незаконно и недостойно дело, отстранил от власт Октавий, понеже не знаел как иначе да доведе закона до гласуване.

Първо го замолил пред всички любезно с протегнати ръце да откликне на справедливите искания на народа, чиито нещастия и беди щели да бъдат оправени в толкова малка степен. Но Октавий останал твърд пред молбата. Тогава Тиберий обяснил, че е невъзможно две длъжностни лица с еднаква власт да не стигнат след време до открита вражда, щом имат коренно противоположни позиции по толкова важен въпрос; единственото средство да се избегне това според него било единият да се откаже от властта. Предложил му народът да реши с гласуване първо за не-го. Той щял веднага да се откаже, ако народът реши. Октавий и с това не се съгласил. Тогава казал, че ще предложи да се гласува за него, ако не промени позицията си.

12. С тези думи разпуснал тогава народното събрание. На следния ден, като се събрал народът, качил се на трибуната и пак се опитал да убеди Октавий. Той останал непреклонен. Тогава внесъл декрет да му бъде отнета трибунската власт и веднага призовал гражданите да гласуват. Трибите били 35. 17 вече гласували утвърдително, оставала още една, за да бъде лишен от власт. Тиберий прекъснал гласуването и пак замолил Октавий, пегърнал го, целунал го пред очите на всички, настоявал да не безчести по този начин себе си, да не го кара да става причина за толкова тежко и мрачно начинание.

Казват, Октавий не изслушал тези молби съвсем студено и неумолимо мълчал дълго време просълзен. Но като обърнал очи към богатите и имущите, които стоели скъпчени, изглежда, усетил срам и страх да не би да спечели презрението им, отстъпи така

недостойно пред трудността, и казал на Тиберий да прави каквото сметне за добре. Декретът бил приет и Тиберий наредил на един слуга либертин да смъкне Октавий от трибуната. Тиберий използвал свои слуги либертини. И това станало причина смъкването и насилственото влачение на Октавий да изглежда още по-печално. Народът връхлетял отгоре му, притекли се и богатите и се хванали за ръце да го пазят. Октавий едвам се отървал от тълпата, готова да го разкъса. На верния му роб, който стоял пред него и го вардел, извадили очите. Това станало против волята на Тиберий, който бързо, се втурнал, като разбрал какво става.

13. След това законът за земята бил приет. Избрали комисия от трима души да прецени и изпълни преразпределението: самия Тиберий, неговия тъст Апий Клавдий и брат му Гай Гракх, който тогава не бил в Рим, участвувал в похода срещу Нуманция под водачеството на Сципион. Това Тиберий постигнал спокойно, защото никой не пречел, а после поставил за трибун не личен човек, ами някой си Муций, негов клиент. Знатните били страшно недоволни и се боели от растящия му авторитет. Затова му направили спънки в сената. Според процедурата той поискал палатка на държавна сметка, където да живее, докато извърши преразпределението. Отказали, макар да давали друг път при много по-незначителни случаи. Отпуснали му за разходи по 9 обола на ден по предложение на Публий Назика, който открито мразел Тиберий, тъй като държал много обществена земя и го бил яд, че трябва да я напусне.

Това още повече настървило народа. Умрял неочаквано един приятел на Тиберий и по трупа се явили съмнителни петна. Развикали се, че е отровен, стекли се на погребението, и ложето носили, и на изгарянето присъствували. Изглежда, имали право да смятат, че е отровен, защото трупът се пукнал и от него бликнала толкова обилна зловонна течност, че огънят угаснал. Опитали пай да го запалят, не успели, докато не го пренесли на друго място. И кладата пламнала след доста упорити усилия Тиберий още повече възбунил народа, когато сложил траурни дрехи, извел на форума децата си и се обърнал с молба към него да се грижи за тях и за майка му, все едно, че наистина животът му е в опасност.

14. По това време починал Атал Филометор и Евдем от Пергам открил завещанието, в което за наследник царя се обявявал римският народ, Тиберий веднага внесъл закон в угода на народа — доставеното царско имущество да се определи за новите владетели на земята, за да имат представа да се устроят и да има с какво да започнат. А за грдовете, които се намирали под властта на Атал, каза, че не на сената е работа да проявява грижа, той лично щял да посъветва народа.

Най-много с това засегнал сената. Помпей станал и рекъл, че е съсед на Тиберий и затова знае: Евдем от Пергам му бил дал и диадема, и багреница като на човек, който се готви да царува в Рим. А Квинт Метел се обърнал с обидни думи към Тиберий: когато баща му бил цензор, гражданите загасяли факлите по домовете веднага след вечеря от страх да не излезе, че прекаляват с гошавки и пиене, а на него нощем светели най-дръзките и бедни плебеи. Тит Аний, човек нечестен и несдържан, но иначе по признание на всички непобедим в спор, поканил Тиберий да даде обяснение не е ли

постъпил несправедливо към колегата си, чиято длъжност по закон е свещена и недосегаема. Вдигнал се шум, Тиберий скочил, свикал народното събрание, наредил да извикат Аний, за да го изобличи. Аний стоял много по-ниско от него по красно-речие и авторитет, затова използвал своята находчивост и склонил Тиберий да му отговори на един въпрос преди речта си. Той се съгласил, настанала тишина и Аний запитал: “Ако ме безчестиш и нападаш несправедливо, а аз призова на помощ твой колега и той се качи на трибуната да помогне, и него ли ще лишиш от власт в гнева си?” Казват, от тоя въпрос Тиберий така се смутил, че не УСПЯЛ да отговори, замълчал, макар по решителност и съобразителност в говоренето да надминавал всички.

15. Тогава разпуснал събранието. Усетил, че от всички негови действия случаят с Октавий предизвиква най-много недоволство не само сред богатите, но и сред народа. Мнението било, че великото неопетнено име на трибунската власт, пазено свято до оня ден, било потъпкано и унищожено. Затова държал реч пред народа. Няма да бъде уместно да представя някои аргументи от тази реч, за да покажа неговия ум и убедителност. Наистина трибунството било свещено и неприкосновено, понеже е осветено от народа и служи на народа. Но трибун, който се изправи срещу народа, който нанася щета на силите му и го лишава от правото му да гласува, сам се лишава от честта, понеже не извършва задълженията, за които е избран. Допустимо е един трибун да подкопава Капитолия, да пали корабите в пристана. Такъв трибун е лош трибун. Но ако пречи на народа, той изобщо не е трибун. Не е абсурдно трибунът да има право да арестува консул, а народът да няма право да лиши от власт трибуна, който я използва срещу този, от когото му е дадена? Народът назначава еднакво и консула, и трибуна. Нещо повече. Царската власт съсредоточава в себе си цялата възможна власт и се освещава като божествена с най-съкровени свещени действия. Но гражданите изгонили Тарквиний, защото вършел несправедливи дела. Заради надменността на този един-единствен мъж била унищожена царската власт, завещана от предците с основаването на Рим. Има ли нещо толкова свято и неприкосновено в Рим като де-виците-весталки, пазителки на вечния огън? Но ако някоя от тях съгреша, бива закопавана жива. Съгрешили пред бога, те загубват неприкосновеността си, защото са я получили от бога. Именно затова не е справедливо и трибунът, онеправдал народа, да притежава неприкосновеността, получена от народа, защото руши тази сила, на която е основана неговата власт. И ако законно е получил трибунство с мнозинството на гласувалите триби, защо да не е още по-законно да му се отнеме с пълното мнозинство на гласувалите? Нищо не е така свещено и неприкосновено, както божите дарове. Но никой не е пречел на народа да си служи с тях, да ги пренася от едно място на друго, когато пожелае. Той има право и трибунската власт като божи дар да пренесе от едно лице на друго. Но че властта не е неприкосновена и неунищожима, за това говори и фактът, че често избраните в длъжност сами се отказват с клетва от нея.

16. Това били основните моменти в защитната реч на Тиберий. Приятелите му усетили опасност от заговори решили, че трябва да му осигурят трибунска власт и за следната година. И той веднага започнал да привлече народа с други закони. Обещал да съкрати срока за военната служба, да даде право на апелация на съдебните решения пред

народното събрание, да включва равен брой конници в съдийската колегия. Търсел всякакви начини да ограничи властта на сената вече от гняв, амбиция, без да има справедливо и полезно основание. Като разбрал при гласуването, че противниците ще победят (съставът на народното събрание не бил пълен) започнал да хули другите трибуни и с това спечелил време. Разпуснал събранието и назначил следващото събрание за следния ден. Тиберий излязъл на форума без всякакво самочувствие. Със сълзи на очи молел хората за благосклонност, после рекъл, че го е страх да не би враговете да влязат с взлом в къщата му и да го убият. Хората се трогнали и мнозина прекарвали нощта край дома му под открито небе, за да пазят.

17. На разсъмване дошъл човекът, дето носи птиците, с които се гадае. Хвърлил им храна. Няколко пъти силно разтърсил клетката, не излизали, излязла само една. Но и тя не се допряла до храната, повдигнала лявото си крило, протегнала крак и се върнала обратно в клетката. Това припомнило на Тиберий едно по-раншно знамение. Имал той боен шлем изкусно изработен и богато украсен. Незабелязано влезли в него змии, снесли яйца и яйцата се излюпили. Затова Тиберий силно се изплашил като научил за птиците. Но все пак излязъл, съобщили му, че народът се събрал горе на Капитолия. На излизане се спънал в прага и тъй силно се ударил, че се откъртил нокътят на големия му пръст, потекла кръв и през обувката. Не бил минал много път, видял от лявата си страна на един покрив да се бият две врани. Една от тях бутнала камък и той паднал точно пред крака на Тиберий, макар с него да вървяла естествено цяла свита хора. Това смутило и най-смелите му спътници. Но Блосий от Куме, който бил там, рекъл: “Срам и позор ще бъде, ако Тиберий, син на Тиберий Гракх, внук на Сципион Африкански, водач на римския народ, се уплаши от врана и не се яви пред гражданите, които го призовават. Този позор не само ще размее враговете, но те ще използват случая с пълен глас да го злепоставят пред народа за неговото своеволие на тиранин.”

В това време дотичали няколко души, пратени от приятелите му на Капитолия, с молба да побърза, защото работите взели благоприятна насока. И началото наистина било блестящо — щом се появил, посрещнали го с овации, с радост го акламирали, докато се изкачвал, обкръжили го, за да не допуснат никой непознат.

18. Муций отново подканил трибите да гласуват. Но било невъзможно да се прави каквото и да е, в края на площада се вдигал шум, противниците започнали да блъскат, привържениците да се бранят и в общата суматоха се смесили. В това време сенаторът Фулвий Флак застанал на по-високо място, за да говори, но понеже гласът му не се чувал, дал знак с ръка, че иска да събщи нещо лично на Тиберий. Той наредил тълпата да на път. Сенаторът едвам минал, качил се при него и съобщил, че на заседанието на сената богатите не спечелили своята кауза консула, затова сами замислят неговото убийство, разполагали с голям въоръжен отряд роби и приятели.

19. Като съобщил това на другарите си, те веднага запретнали тоги и разчупили копията, с които слугите правели кордон през тълпата, за да се отбраняват с парчетата в случай на нападение. Хората гледали с учудване и питали какво става. Тиберий допярл с ръка главата си за да изрази по този начин, че е в опасност, иначе нямало да

чуют гласа му. Неприятелите видели тоя жест и веднага дотичали в сената. Съобщили: Тиберий иска царска диадема; разбрали по това, че докоснал с ръка главата си. Всички скочили на крака. Назика поискал консултът да защити града и да унищожи тиранина. Но консултът отвърнал кротко, че няма да употреби сила и няма да предаде на смърт никои гражданин без съд, но ако народът, убеден или насипен от Тиберий, вземе противозаконно решение, той няма да държи да се спазва. Тогава Назика скочил и рекъл: “Щом консултът предава града, всички, които са готови да защитят законността, да ме последват.”

С тия думи закрил глава с края на тогата и се отправил към Капитолия. Последвалите го навили на ръка краищата на тогите си и заразблъскавали изпречващите им се. Никой не посмял да се изправи срещу тяхната знатност, ами се разбягвали и тъпчели един друг. Слугите им домъкнали от къщи сопи и криваци. Те пък се въоръжили с краката и парчетата от пейките, които народът изпочупил като се разбягал. Приближавали към Тиберий, като на-насяли удари на хората пред него. Мнозина побягнал -други били убити. И Тиберий побягнал, но някой го хванал за тогата. Той я оставил в ръцете му и се измъкнал по туника, но се спънал и паднал върху купчина убити. Опитал се да стане, тогава го ударил по главата с крак от пейка Публий Сатурий, негов колега. Така поне се знае първият удар бил негов. Втория нанесъл Луций Руф. Той сам се хвалил с това като с нещо достойно. Били убити над триста души с дървета и камъни, оръжие не било употребено. . .

20. Изворите твърдят, че това било първото въстание в Рим след премахването на царската власт, завършило с убийства и проливане на гражданска кръв. Всички други размирици, не по-малки и предизвикани от не по-дребни причини, завършвали мирно с взаимни отстъпки на двете страни, на богатите от страх пред мнозинството, а на народа от уважение към сената. Изглежда, и тогава нямало да бъде трудно да се стигне до помирение, ако някой беше опитал да придума Тиберий. Сигурно щял да отстъпи, ако не бяха отишли да раняват и убиват, защото при-вържениците му били не повече от 3000 души. Но, изглежда, заговорът на богатите срещу Тиберий станал по-скоро от гняв и омраза, отколкото по мотивите, които били приведени. Убедително доказателство за това е суровото и нечовешко отношение към неговия труп. Не удовлетвори-ли молбата на брат му да вдигне и погребне мъртвия през нощта, ами го хвърлили заедно с другите убити в реката. И това не сложило край на безчинствата. Едни от неговите приятели заточили без съд, други арестували и убили. Между загиналите бил и реторът Диофанес. Приятелят му Гай Билий затворили в делва и пуснали вътре отровни змии, така го умъртвили. А Блосий от Куме завели при консулите и го разпитали за събитията. Той заявил, че вършел всичко по нареждане на Тиберий. “Ами ако Тиберий те беше накарал да подпалиш Капитолия?” — запитал го Назика. Отначало твърдял, че Тиберий не можел да заповяда такова нещо. Но всички упорито настоявали да отговори и той казал; “Ако той все пак ми беше наредил, редно щеше да бъде да го извърша, защото Тиберий нямаше да нареди нещо, което да не е от полза за народа.” По-късно той избягал от Рим, отишъл при Аристоник в Азия и след неуспеха на въстанието се самоубил.

21. За да умири развълнувания от събитията народ, сенатът не се противял на разпределението на земята и предложил на плебеите да си изберат друг арбитър. Избрали с гласуване Публий Крас, роднина на Гракх. Гай Гракх водел неговата дъщеря Лициния. Корнелий Непот твърди, че Гай Гракх не бил женен за дъщерята на Крас, а за дъщерята на Брут, триумфатор за победата над лузитаните. Но моето мнение не съвпада с мнението на повечето автори.

Народът обаче не забравял смъртта на Тиберий и явно било, че чака време да отмъсти, говорело се вече и за процес срещу Назика. Затова сенатът, боейки се за него, без да има никаква нужда, решил да го прати в Мала Азия. Хората съвсем не криели възмущението си при среща с него, гневели се, викали подире му, наричали го престъпник, тиранин, опетнил с убийството на неприкосновено свещено лице най-светия и най-уважаван храм в града. Но с решение на сената Назика се измъкнал от Италия макар и свързан като жрец с толкова важни свещени действия — бил най-важният и пръв между жреците. Скитал и бродил по света и не след дълго време безславно умрял близо до Пергам. Не е никак чудно, че народът така мразил Назика, щом като малко оставало да иде в изгнание и да загуби неговото разположение и Сципион Африкански, толкова обичан и уважаван от римляните за своята справедливост, затова, че научавайки в Нуманция за смъртта на Тиберий, издекламирал следния Омиров стих:

Всеки, който върши подобни дела, така да загине.

По-късно, когато Гай и Фулвий го запитали в народното събрание какво мисли за смъртта на Тиберий, отговорил, че не одобрява неговата обществена дейност. Впоследствие народът прекъснал една негова реч, а по-рано никога не правел подобно нещо. И той се нахвърлил с обиди срещу народа. Но за тези неща подробно е разказано в животописа на Сципион.